

Psihologs kriminālprocesā

Sandra Kaija

Rīgas Stradiņa universitāte, Juridiskā fakultāte, Latvija

Ievads. 2018. gada 1. janvārī stājās spēkā Psihologu likums. Tā kā psihologs var tikt iesaistīts kriminālprocesā, kļūst aktuāls šis psihologa darbības aspekts. Nav iespējams, ka procesa virzītājs (izmeklētājs, prokurors, tiesa, tiesnesis) pārzinātu pilnīgi visas zinātņu nozares un apakšnozares, tāpēc kriminālprocesā var būt situācijas, kad procesa virzītājs nevar pilnīgi un pareizi atrisināt visus jautājumus, pamatojoties vienīgi uz savām zināšanām. Tad viņam jāiesaista persona, kurai ir atbilstošas speciālas zināšanas. Ņemot vērā tiesisko regulējumu, psihologa zināšanas kriminālprocesā var izmantot divos veidos: 1) procesuālajā, kad to izmantošanas kārtību reglamentē Kriminālprocesa likums (KPL), un 2) neprocesuālajā, kad to izmantošanas kārtību KPL nereglamentē.

Darba mērķis, materiāls un metodes. Darba mērķis ir raksturot psihologa darbības veidus kriminālprocesā, norādot uz atsevišķiem problēmjautājumiem un iesakot to risinājumus. Pētījumā analizējot tiesību aktus, tika izmantota analītiskā metode, izdarot secinājumus un izsakot priekšlikumus – indukcijas un dedukcijas metode.

Rezultāti. Procesuālajā formā psihologa speciālās zināšanas kriminālprocesā var tikt izmantotas, piedaloties:

- 1) izmeklēšanas darbībās. Psihologs kā speciālists piedalās kriminālprocesā, izmantojot savas speciālās zināšanas vai prasmes psiholoģijā, kas apgūtas atbilstoši Psihologu likumam. Speciālists neveic praktiskus pētījumus, tātad atbilstoši KPL 113. pantam neveic psiholoģisko izpēti. Īpaši svarīga loma psihologam atvēlēta nepilngadīgo pratināšanā (KPL 152., 153. pants). Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departaments 2017. gada lēmumā lietā Nr. SKK-[A]/2017 norādījis, ka “psihologa klātbūtnes jēga nepilngadīgā nopratināšanā ir sniegt palīdzību procesa virzītājam, kā arī nodrošināt nepilngadīgajam psiholoģisku labklājību. Psihologs nopratināšanā var formulēt procesa virzītāja uzdotos jautājumus tādā formā, lai tie būtu labāk saprotami nepilngadīgajam, lai neradītu viņa psihei nelabvēlīgus apstākļus”;
- 2) ekspertīžu veikšanā. Lai psihologu, ņemot vērā viņa speciālās zināšanas, varētu iesaistīt kriminālprocesā kā ekspertu, viņam ir jāiegūst tiesu eksperta statuss. Tiesu ekspertu likuma 3. panta otrajā daļā paredzēti izņēmuma gadījumi, kad ekspertīzi var veikt cita persona (ne eksperts), kurai ir atbilstošas speciālās zināšanas, piemēram, valsts mēroga katastrofas vai terorakta gadījumā;
- 3) liecību sniegšanā. Neprocesuālajā formā psihologs var piedalīties, piemēram, sniedzot vispārīga rakstura konsultācijas par izmeklēšanas darbību veikšanas psiholoģiskajiem aspektiem. Šāda darbība netiek procesuāli fiksēta un iekļauta krimināllietas materiālos.

Secinājumi. Ņemot vērā Psihologu likuma 4. pantā noteiktās profesionālās darbības jomas, kā speciālisti KPL 152. un 153. panta gadījumos varētu tikt aicināti tikai tie psihologi, kuru darbības joma ir juridiskā psiholoģija.

Ņemot vērā Psihologu likumā paredzēto konfidencialitātes principu, uzskatu, ka KPL 121. pants, kurā reglamentēti kriminālprocesuāli aizsargātie profesionālie noslēpumi, jāpapildina ar jaunu daļu, paredzot, ka no psihologa nedrīkst pieprasīt informāciju, kas attiecas uz viņa klientu un sadarbības procesā konfidenciali uzticētajām ziņām, izņemot likumā paredzētos gadījumus.